

.....
включно). Тут був невеликий з червоної цегли будиночок Яна Засідателя, де він жив з дружиною Констанцією (уроджена Федькович) та сином Вітольдом.

У розквіті творчих сил на 60-му році життя Ян Засідатель помер від холери 2 серпня 1893 р. Художника було поховано на приходському кладовищі, що знаходилось за містом Вінницею, на так званій «Калічі», на місці, відведеному для холерних померлих⁷. Могила була трохи вище нинішнього штучного озера в центральному міському парку. Ще 40 років тому там була надгробна плита, фотографія якої зберігається в художньому музеї.

Невідомо, хто видав «Каталог колекції», але, напевно, то було зроблено для розпродажу творів майстра, що розійшлись по світу. Роботи Яна Засідателя можуть бути в родині Грохольських у Кракові, Варшаві, Парижі, бо хтось із Грохольських був у 1918-1919 рр. у Вінниці і забрав багато творів художника. Окремі роботи Я.Засідателя, можливо, знаходяться у приватних колекціях наших співвітчизників.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Рубан В. Забуті імена. Розповіді про українських художників XIX – початку XX століть. – К., 1990; 2. Стодольський В. Моя Соколівка – мамина пісня, колиска і доля. - Соколівка, 2006; 3. Чорна З. Хто він, Ян Засідатель? // Зоряна криниця. – 1998. – 28 листопада; 4. Рубан В. Вказана праця.– С. 67; 5. Стодольський В. Вказана праця – С. 68; 6. Рубан В. Вказана праця. – С. 69; 7. Чорна З. Хто він, Ян Засідатель? // Зоряна криниця. – 1998. – 28 листопада.

Т.В. Кузнець

РОДИНА ЯЩУРЖИНСЬКИХ У ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ XIX СТ.

Непересічними особистостями увійшла в українську культуру священницька родина Ящуржинських. Коріння її в Бердичівському повіті, але на Уманщині розкрилися таланти її найдостойніших представників. Про одного з них – Хрисанфа Петровича Ящуржинського – вже опубліковані наукові розвідки.¹ Їх автори робили спроби пролити світло на усю священницьку родину, та все ж у фокусі дослідницької уваги була лише одна постать – українського етнографа, фольклориста й археолога, співробітника «Киевской старини» та «Известий Таврійської ученої археологической комиссии» Хрисанфа Ящуржинського. А між тим його дядько – Василь Ящуржинський – був теж високоінтелектуальною постаттю, діяльність якої заслуговує на особну увагу і, до того ж, відкриті автором архівні джерела доповнюють хронологічний та фактологічний літопис усієї родини. Хоч повне його створення ще потребує дослідницької праці, тому що не всі гілки родовідного дерева Ящуржинських піддаються увиразненню. Тому авторка поставила завдання: систематизувати виявлені відомості про родину Ящуржинських, які разом з опублікованими попередниками матеріалами, стануть базою для подальшої пошукової роботи.

У якому часі гілка Ящуржинських вкоренилася на уманській землі, поки що залишається не з'ясованим, але в перші десятиліття XIX століття вона дала два потужні паростки. Близько 1813 року народився Василь Григорович Ящуржинський, а в 1822 році на світ з'явився Петро Григорович Ящуржинський, які реалізували себе на освітянській та священнослужительській нивах, а в сім'ї останнього виховався син Хрисанф, котрий прославив родинне прізвище далеко поза межами Уманщини. Священницький син Василь Ящуржинський з раннього дитинства ріс допитливим і метким хлопчиком. Навчаючись у початковій та середній школах, він мав блискучі знання і в усіх класах був відмінником. А в богословському класі Київської духовної семінарії він досяг такого знання грецької мови, що часто за відсутності учителя викладав грецьку мову учням нижчого відділення семінарії. По завершенні навчання його, як одного з кращих учнів семінарії, направляють для здобуття вищої освіти до Київської Духовної Академії. Після першого року навчання Василь Ящуржинський за станом здоров'я змушений був залишити Академію і з 23 вересня 1835 р. він став учителем нижчого відділення Уманського духовного училища. 30 вересня того ж року його перевели до вищого відділення, а 5 грудня того ж 1835 р. молодий Ящуржинський обіймав посаду помічника інспектора училища. З 20 січня до 1 липня 1836 р. він служив інспектором Уманського повітового училища. У перші роки інспекторської й викладацької діяльності він заявив про себе як про широкоерудованого фахівця і вже 22 лютого 1838 р. «за полезное для учеников преподавание предметов по класу латинского языка, Закона Божего и географии изъявлена ему благодарность Семинарского Правления»². Його знання латини було настільки глибоким і універсальним, що він вільно перекладав латинський текст російською мовою чи будь-який текст навпаки. Як доказ глибокого знання латинської мови, Василь Григорович залишив свої записки «Sintaxis Ornata», переклад Священної історії латинською мовою та чимало коротких статей, перекладених ним

.....
латинською. Він багато читав, особливо з природознавчих наук, сам вів записки про дивні явища природи. А ще любив французьку мову, досконало володів німецькою, писав і виголошував глибокоповчальні морально-релігійні проповіді, співробітничав з «Києвськими губернськими ведомостями», був людиною високоінтелектуальною та вищою мірою інтелігентною. Упродовж своєї викладацької діяльності він виховав не одне покоління священнослужителів, передаючи своїм учням любов до книжної мудрості, спостережливість за природою та моральні чесноти.

Саме в Уманському духовному училищі всебічно розкрився учительський талант Василя Григоровича Ящуржинського. Маючи ґрунтовні і глибокі знання, він поважав учнів і намагався їм все передати. Якщо хтось із них не вивчав уроку, то вчитель вдавався до суворого прочухана, але це його дуже засмучувало й навіть іноді викликало сльози. А успіхи учнів викликали невимовну радість. Відомий на Уманщині протоірей Прокопій Павлович у своїх спогадах про училищне життя наводив такий епізод: на одному з уроків Василій Ящуржинський відкрив зовсім незнайому учням латинську книжку й почав її читати, а учневі наказав прочитане перекладати російською. Учень П. Павлович перекладав правильно й досить точно, тому вчитель далі продовжував текст російською, а учневі запропонував з російської перекладати латиною. І коли в одному місці учнівський переклад повністю збігся з оригіналом, то учитель так зрадів, що перед усім класом поцілував учня в голову. Успіхи учнів дуже тішили учителя, і він ще з більшим завзяттям навчав своїх вихованців. А ті з глибокою повагою ставилися до нього, засвоюючи не тільки програмові знання, а й намагалися уподобитись талановитому педагогу.

У 1842 р. здійснювалась чергова ревізія й перевірка Уманського духовного училища, в ході якої перевірялися знання вихованців. Засвоюваність латинської мови, географії та Закону Божого виявилась найкращою. Викладачеві цих предметів – Василю Григоровичу Ящуржинському – 30 листопада 1842 р. була висловлена особлива подяка єпархіального начальства. Майже рік потому Василь Ящуржинський продовжував навчати та виховувати учнів Уманського духовного училища, а 16 серпня 1843 р. Преосвященний Варлаам, єпископ Чигиринський, вікарій Київської єпархії висвятив його на священника Уманського Успенського Собору. Залишаючи навчальний заклад, В. Ящуржинський приймав щирі слова подяки від колег та від училищних вихованців кількох поколінь, для яких він залишався взірцевим учителем. Почесну нагороду за сумлінну працю він отримав 29 листопада 1843 р.: за відмінну службу Духовно-навчальне правління при Св. Синоді відзначило його «годовим окладом учительського жалованья».

Нові обов'язки Василя Ящуржинського були не менш відповідальними. Причт головного православного храму Уманського повіту тоді складали: настоятель Собору, протоірей Аполоній Стаховський, священницьку посаду обійняв о. Василь Ящуржинський, дияконом служив Василь Ільницький, дячком – Іофон Молчановський, а паламарське місце займав Трохим Левицький. Окрім штатних членів кліру та членів їх сімей, при Соборі числились і позаштатні священно- і церковнослужителі, всього 20 осіб духовного стану. А соборну парафію складали мешканці частини міста Умані та передмістя «Лиса гора». У 113 дворах на території парафії мешкало 933 особи (455 чол. і 478 жін.). Соборні парафіяни та інше православне населення Умані складали досить чисельну паству, одним із духовних поводитирів якої став Василь Ящуржинський. Він був середнього зросту, худорлявий, з лицем схимника, та зовнішність його була приємною. Здійснювані ним богослужіння приваблювали парафіян і пастирські повчання западали в душі, несучи загальнолюдські моральні цінності.

Посаду соборного священника Василь Ящуржинський обіймав з 1843 до 1855 року. Окрім виконання священницьких обов'язків, він був активним учасником громадсько-політичного життя Уманщини. Будучи спостережливим і до всього цікавим, о. Василій поряд із зацікавленням природними явищами мав інтерес до політичних подій, до життя своїх парафіян, до звичаєво-побутових явищ, до народної культури. На сторінках губернських та єпархіальних друкованих видань частими були його «Заметки и известия из г. Умани» за підписом «В. Ящуржинський», в яких він дописував про найважливіші події у повітовому центрі, інформував про цікаві явища суспільного життя провінційного містечка тощо.

Відомості про сім'ю В.Г. Ящуржинського вимагають певних уточнень. У ревізійному списку 1850 року склад його сім'ї представлений так: дружина Ольга Леонтіївна, 2-річний син Григорій і три доньки – 9-річна Ксенія, 7-річна Олена та 1-річна Марія³. А в матеріалах наступної ревізії населення, що проводилась у 1858 році, вже після смерті священника, членами його сім'ї названі: вдова Ольга Леонтіївна, син Григорій і доньки – Олена, Катерина і Марія⁴. До того ж, Олена названа 14-річною, Марія – 9-річною, що не суперечило ревізійному листку 1850 року. А третьою донькою названа 12-річна Катерина. Навіть якщо припустити, що помилково Ксенія була записана Катериною, то їй

.....
щонайменше мало бути 16-17 років, а не 12, як зафіксовано в «ревизской сказке 1858 года» (так називались переписні листи, що в ході ревізії заводились на кожен сім'ю). Хибують неточностями і клірові відомості наступних з останньої ревізії (1858 р.) років. Так, клірова відомість Уманського Собору за 1867 рік у частині про сім'ю покійного священика В. Ящуржинського називає його дружину, 19-річного сина Григорія, а вік доньок Катерини і Марії знову вказує не точно. Перша названа 14-річною, а друга – 12-річною⁵. Вочевидь, уточнення складу сім'ї В. Ящуржинського й віку її членів, як і подальша доля священицьких дітей, вимагають залучення нових джерел.

Молодший брат св. В. Ящуржинського – Петро Григорович Ящуржинський, закінчив Київську Духовну семінарію, де вивчав священне писання, богослов'я, церковну історію, археологію, «обрядословіє», канонічне право, логіку, психологію, Біблійну історію, російську, німецьку, латинську, грецьку мови, словесність, фізику, тобто здобув досить ґрунтовну освіту. По закінченню навчання відбулась його священича хіротонія. І з 30 жовтня 1845 року він став священиком Миколаївської церкви с. Молодецького Уманського повіту.⁶ Церква Святителя Христового Миколая відносилась до 5-го класу, а це означало, що вона мала досить чисельну парафію. У 1863 році парафіян налічувалось 1573 особи (806 чол. і 767 жін.). Їхні релігійні потреби задовольняв церковний притч, який утворювали священик, псаломник та паламар. Петро Ящуржинський виконував священицькі обов'язки з жовтня 1845 р. до липня 1864 року. Майже 19 років він проповідував слово Боже, поучав заповідям Христовим свою паству і наставляв її на шлях істини й добродетельності. У клірових відомостях Миколаївської церкви незмінно відзначалося, що поведінки св. Петро Ящуржинський «похвальної», «штрафований не був», «під судом не перебував». Його сім'ю склали дружина, Ольга Іустинівна, троє синів і донька. Старшим із синів був Василь, другим – Хрисанф, наймолодшим – Іустин. Земний шлях Петра Григоровича Ящуржинського виявився коротким: 42-річним він помер у липні 1864 р. Наглядати за парафією села Молодецького був призначений священик Іоанн Павловський, а пізніше священицьке місце зайняв старший син Петра та Іустини Ящуржинських – Василь Петрович Ящуржинський. Та доля виділила йому теж короткий вік і 31 січня 1879 року 31-річний священик Миколаївської церкви В.П. Ящуржинський помер⁸.

Другий син Ящуржинських – Хрисанф Петрович – народився 19 березня 1852 року. Він відійшов від родинної традиції і здобув не духовну, а світську освіту. За даними словника Брокгауза-Єфрона, Хрисанф навчався у Київському і Варшавському університетах на слов'яно-російському відділенні історико-філологічного факультету⁹. По завершенню навчання Хрисанф Ящуржинський перебрався з Варшави до Криму, де й розпочав педагогічну діяльність. Він викладав у Керченському Кушниківському дівочому інституті, потім – у сімферопольських чоловічій та жіночій гімназіях і, нарешті, – в Одеському інституті імператора Миколи і жіночій гімназії. Викладацьку діяльність Хрисанф Петрович поєднував з науковою. Він писав статті, реферати, збирав фольклорний матеріал, співробітничав з «Киевской стариной». А вийшовши на пенсію, залишив м. Одесу і в 1911 р повернувся до рідного села Молодецького. Там він продовжував фольклорно-етнографічні дослідження, а виявом дослідницького інтересу до історії став історичний нарис про м. Умань, що був видрукований у 1913 р.¹⁰ Повернення Хрисанфа Петровича до рідного села сучасники сприймали по-різному: хто вважав його диваком, хто просто не розумів, а хто і співчував – як можна жити серед простолюдинів. Останні дратували найбільше й на подібні питання він беззмінно відповідав, що живе серед свого народу, на землі, яка його народила. А для односельців він був водночас і учителем, і суддею, і добрим порадиником. Як людина інтелігентна з простою і відкритою вдачею, він викликав симпатії простого люду і був у центрі громадського та культурного життя. За покликанням і глибинним еством своїм Хрисанф був просвітителем, науковцем, патріотом і належав до золотого фонду духовної еліти України.

Хрисанф Петрович Ящуржинський, за даними письменника-краснознавця з Одеси Григорія Зленка, помер восени 1923 р. Свою велику статтю про Х.П. Ящуржинського він завершує так: «18 листопада 1923 р. на черговому засіданні Таврійської ученої археологічної комісії відомий кримознавець А.І. Маркевич виступив із повідомленням «Пам'яті Х.П. Ящуринського.»¹¹ Хрисанф Петрович не був одружений і дітей не мав. А про його брата Іустина і сестру відомостей знайти не вдалося.

Як видно, священицька родина Ящуржинських своїм корінням глибоко зацеплена в громадське та культурне життя населення нашого краю. Кілька її представників дають підстави стверджувати, що на різних етапах української історії православне духовенство було духовним поводитирем своєї пастви. Воно стояло біля джерел освіти й давало із свого середовища непересічні постаті, що працювали на всіх ділянках культурного та громадського життя. За російським керівництвом Православною Церквою в Україні затінено чимало постатей священнослужителів, які народилися на

.....
благодатній українській землі, були осілі з діда-прадіда на одному місці, виростили серед української природи, зростали разом із селянськими дітьми і упродовж усього земного шляху залишалися вірними традиціям, вірі й культурі своїх прашурів. Зрозуміло, що за умов потужної русифікації ХІХ ст. духовна еліта нівелювалася, але духовенство довше зберігало зв'язок із народом, ніж верства поміщицька.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Зленко Григорій. Одиссея Хрисанфа Яшуржинського // Кримська світлиця. – 1997. – 4 липня; Павленко М. У перекладі з грецької – золотоцвітний (Хрисанф Яшуржинський: хто це?) // Київська старовина. – 2003. – № 4. – С. 141-151; 2. Центральний державний історичний архів у м. Києві (далі – ЦДІАК України). – Ф. 127. – Оп. 1010. – Спр. 88. – Арх. 3; 3. Так само – Оп. 797. – Спр. 39. – Арх. 3.; 4. Так само – Оп. 797. – Спр. 84. – Арх. 405-410; 5. Так само – Оп. 1010. – Спр. 158. – Арх. 1-12; 6. Так само – Оп. 1009. – Спр. 722. – Арх. 103-106; 7. Киевские Епархиальные Ведомости. – 1864. – №17. – С. 145; 8. Так само – 1879. - № 12. – С. 1; 9. Брокгаузъ Ф.А., Ефронъ И.А. Энциклопедический словарь: Т. ХLI. – С. 872; 10. Город Умань. Краткий исторический очерк. Составил Х.П. Яшуржинский. – Умань, 1913; 11. Зленко Г. Одиссея Хрисанфа Яшуржинського // Кримська світлиця. – 1997. – 4 липня.

Т.В. Ігнат'єва, А.Г. Філінюк

НОВА НАУКОВА РОЗВІДКА ПРО СЕЛЯНСЬКІ ПАРТІЙНІ ТА ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Політичне життя сучасного суспільства немислиме без партій. У більшості сучасних держав світу існування та діяльність політичних організацій є загальноприйнятою нормою і трактується як невід'ємний атрибут демократичного способу здійснення влади. Партії надають суспільному розвитку динаміки засобом змагання політичних курсів, ідей, які виражають інтереси різних суспільних груп. Діяльність партій є основою вироблення оптимальних суспільних рішень як щодо сутності проблем, так і щодо врахування інтересів суспільних груп. Саме вони залучають населення до участі в політичних процесах, проведення конкурентних виборів, функціонування організованої політичної опозиції.

Політичні партії завжди виражають певні соціальні інтереси і прагнення, тобто мають і спираються на соціальну основу (класову, національну, селянську тощо). З цього погляду науковий і практичний інтерес представляє монографія кандидата історичних наук, професора кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету Олександра Миколайовича Федькова «Політичні партії і селянство в 1905-1907 роки (діяльність партійних та непартійних організацій в селах Правобережної України)», що побачила світ у Кам'янець-Подільському видавництві «Абетка-НОВА» в 2007 році. У дослідженні розглядаються особливості аграрних відносин у Правобережній Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття, а також діяльність партійних і громадських утворень регіону в період революції 1905-1907 рр.

Предметом наукових студій автора стали селянські партійні та безпартійні організації, тому що вони, з одного боку, виявляли політичну зрілість мешканців сіл Правобережної України, з іншого – були виразниками змін суспільно-політичної орієнтації селянства на різних етапах революції. Їх діяльність проявлялася в ідеологічному, агітаційно-пропагандистському та організаторському аспектах. До партійних організацій селянства належали міські та містечкові осередки політичних партій, а до безпартійних – Всеросійський селянський союз, селянські Ради, комітети та комісії, організації уповноважених тощо.

Саме тому науковець поставив за мету дослідити діяльність політичних партій і спілок, непартійних селянських організацій на селі; еволюцію селянських партійних та громадських організацій, причини й сутність змін у суспільно-політичній орієнтації українських хліборобів. У дослідженні чітко сформульовані, з урахуванням мети, завдання дослідження, які полягають у з'ясуванні становища селянства Правобережної України напередодні революції 1905-1907 років; висвітленні становлення та діяльності політичних партій і спілок, починаючи зі створення партійних й непартійних організацій селянства; аналізі роботи різних політичних організацій на селі в певні періоди революції; простеженні еволюції безпартійних організацій селянства, особливо Селянського союзу, в першу революційну добу.

Принагідно наголосимо, що при вирішенні поставлених завдань дослідник спирається на значну джерельну базу, основу якої складають як архівні, так і опубліковані матеріали. Органічною складовою праці виступає кваліфікована історіографічна характеристика наукових досліджень,